

Препоръка CM/Rec(2020)2 на Комитета на министрите до държавите членки относно включването на историята на ромите и/или пътуващите общности¹ в учебните програми и учебните материали

*(Приета от Комитета на министрите на 1 юли 2020 г.
на 1380-о заседание на представителите на министрите)*

Комитетът на министрите на Съвета на Европа, съгласно член 15, буква б) от Устава на Съвета на Европа,

Като признава, че дългогодишното историческо присъствие на ромите и пътуващите общности в Европа все още не е получило подходящо признание в образователните системи, а техният принос към европейското културно наследство е подценяван във формалното и в неформалното образование, както и от обществеността като цяло;

Като признава, че образованието и повишаването на общественото познание за приноса на ромите и/или пътуващите общности към културното наследство на съответните им държави могат да доведат до по-задълбочено разбиране, межкултурен диалог и взаимно уважение;

Като има предвид, че по традиция историята и колективната памет на ромите и/или пътуващите общности са предавани от поколение на поколение чрез устни разкази;

Като взема предвид многобройните примери за продължаващо маргинализиране на ромите и пътуващите общности и значението на преподаването на история за подобряването на отношенията между членовете на ромските и/или пътуващите общности и техните съответни държави членки;

Като признава, че според оценките най-малко 500 000 роми, синти, йениши и членове на други общности, обозначени като „Zigeuner“ (цигани) са били унищожени от нацисткия режим и неговите съюзници по време на Втората световна война;

Като има предвид, че преподаването за Холокоста, извършен от нацисткия режим и неговите съюзници, както и за други действия, извършвани срещу роми и пътуващи общности в цяла Европа, може да бъде ефективен инструмент за борба с всички форми на омраза, дискриминация и предразсъдъци, както и с радикализацията, отричането на Холокоста и ревизионизма;

С оглед на това че обучението по история е един от най-важните инструменти, допринасящи за премахване на предразсъдъците и насърчаване на знанията за различните групи, които обитават в един и същ географски район и са споделяли един и същ исторически опит;

Като отчита, че историята на ромите и пътуващите общности е тясно свързана със социалния напредък през последните векове и с факта, че ромите и пътуващите общности не са могли да се възползват от този напредък (включително от заетост, образование, здравни услуги, жилищно настаняване или социална сигурност), което от своя страна е довело в по-близко време до неравнопоставеност в упражняването на социалните права, както се вижда от мониторинга на

¹ Изразът „роми и пътуващи общности“ се използва в Съвета на Европа като обобщаващ за широкото многообразие на групите, обхванати от работата на Съвета на Европа в тази област: от една страна, а) роми, синти/мануши, кале, каале, романишали, бояши/рудари; б) балкански египци (египци и ашкали); в) източни групи (доми, ломы и абдали); и от друга страна, групи като пътуващи общности, йениши и населения, обозначаващи с административния термин „Gens du voyage“ [хора с номадски начин на живот], както и лица, които се самоопределят като цигани. Настоящата бележка е пояснителна и не се явява дефиниция на ромите и/или на хората от пътуващите общности.

Европейския комитет по социалните права по отношение на прилагането на Европейската социална харта (преразгледана) (ETS № 163);

Като взема предвид поетия ангажимент в декларацията, приета на Третата среща на върха на държавните и правителствените ръководители на държавите — членки на Съвета на Европа (Варшава, 2005 г.), за „насърчаване на европейската идентичност и единство на основата на споделени основни ценности, зачитане на общото ни наследство и културно многообразие“;

Като взема предвид плана за действие срещу расизма, ксенофобията, антисемитизма и нетолерантността, приет на Първата среща на върха на държавните и правителствени ръководители на държавите — членки на Съвета на Европа (Виена, 1993 г.) и неговия призив за съсредоточаване върху „насърчаване на образованието в областта на правата на човека и зачитането на културното многообразие; укрепване на програми, насочени към премахване на предразсъдъците в преподаването на история чрез подчертаване на положителното взаимно влияние между различните страни, религии и идеи в хода на историческото развитие на Европа“;

Като взема предвид заключителната декларация от 25-ата сесия на Постоянната конференция на министрите на образованието към Съвета на Европа „Осигуряване на демокрация чрез образование“ (Брюксел, 11-12 април 2016 г.);

С оглед на Декларацията от Страсбург от 2010 г. относно ромите, в която държавите — членки на Съвета на Европа се споразумяха да „предприемат мерки за насърчаване на познаването на културата, историята и езиците на ромите и тяхното разбиране“;

Като припомня Тематичния план за действие на Съвета на Европа относно приобщаването на ромите и пътуващите общности (2016—2019 г.), в който се посочва, наред с други цели, конкретната цел „да се работи за включването на елементи от историята на ромите и на пътуващите общности в училищните програми, които да достигат в еднаква степен до ученици и студенти роми, от пътуващите общности и такива, които не са от ромски произход“;

Като има предвид член 12 от Рамковата конвенция за защита на националните малцинства (ETS № 157), в който се посочва, че „[с]траните предприемат, когато е целесъобразно, мерки в областта на образованието и научните изследвания, за да насърчават опознаването на културата, историята, езика и религията на своите национални малцинства и на мнозинството. В този контекст страните, *inter alia*, предоставят подходящи възможности за обучение на учители и достъп до учебници и улесняват контактите между студенти и преподаватели от различни общности“;

Като припомня Препоръка CM/Rec(2011)6 на Комитета на министрите до държавите членки относно межкултурния диалог и образа на другия в преподаването на история, Препоръка CM/Rec(2009)4 на Комитета на министрите до държавите членки относно образованието на ромите и пътуващите общности в Европа, Препоръка Rec(2001)15 на Комитета на министрите до държавите членки относно преподаването на история в двадесет и първи век в Европа и Препоръка Rec(2000)4 на Комитета на министрите до държавите членки относно образованието на децата роми/цигани в Европа;

Като припомня Резолюция 2153 (2017) на Парламентарната асамблея на Съвета на Европа — „Насърчаване на приобщаването на ромите и пътуващите общности“, Резолюция 2106 (2016) на Парламентарната асамблея — „Подновен ангажимент за борба срещу антисемитизма в Европа“, Резолюция 1927 (2013) на Парламентарната асамблея — „Премахване на дискриминацията срещу децата роми“, Препоръка 1880 (2009) на Парламентарната асамблея — „Преподаването на история в конфликтни и следконфликтни райони“, както и отговора на тази препоръка, приет от Комитета на министрите, и Препоръка 1283 (1996) на Парламентарната асамблея — „Историята и изучаването на история в Европа“, както и отговора, приет от Комитета на министрите;

Като припомня Резолюция 403 (2016) на Конгреса на местните и регионалните власти на Съвета на Европа относно положението на ромите и пътуващите общности в контекста на нарастващ екстремизъм, ксенофобия и бежанска криза в Европа;

Като припомня приетите от Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността (ЕКРН) Обща политическа препоръка № 3 относно борбата с расизма и нетолерантността спрямо ромите/циганите, Обща политическа препоръка № 10 относно борбата с расизма и расовата дискриминация в и чрез училищното образование, Обща политическа препоръка № 13 относно борбата с антиромските нагласи и дискриминацията срещу ромите и Обща политическа препоръка № 15 относно борбата със словото на омразата;

Като взема предвид резолюцията на ЮНЕСКО от 2007 г. в памет на жертвите на Холокоста;

Като припомня плана за действие на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) за подобряване на положението на ромите и синтите в рамките на ОССЕ, приет през 2003 г., който препоръчва на членуващите в ОССЕ държави „да включват историята и културата на ромите в образователни текстове, като се обърне специално внимание на опита на ромите и синтите по време на Холокоста“;

Като има предвид декларацията на Стокхолмския международен форум за Холокоста от януари 2000 г. и работата на Международния алианс за възпоменание на Холокоста (MABX) за насърчаване на научните изследвания, образованието и паметта за преследването на ромите по време на Холокоста;

Препоръчва на правителствата на държавите членки при надлежно отчитане на техните конституционни системи и съответните им национални, регионални и местни политики, обстоятелства и отговорности, по-специално в областта на началното, средното и висшето образование:

- да прилагат принципите и предложените действия, посочени в приложението;
- да предоставят тази препоръка на вниманието на министерствата на образованието и други заинтересовани страни, по-специално националните, регионалните или местните съвети за образование;
- да преведат тази препоръка на официалните езици на държавите членки; и
- да преразгледат прилагането ѝ след изтичането на петгодишен период и на подобни интервали след това.

Приложение към Препоръка CM/Rec(2020)2

Принципи и предложени действия за включване на историята на ромите и/или пътуващите общности в учебните програми и учебните материали

I. Цели на препоръката

Предназначението на настоящата препоръка е да насърчи включването на историята на ромите и/или пътуващите общности, включително паметта за Холокоста над ромите, в учебните програми и учебните материали с цел изграждане на култура на толерантност и уважение в училище, повишаване на историческата осведоменост и на съзнанието на всички ученици, допринасяне за утвърждаването на идентичността на ромите и/или пътуващите общности и насърчаване на разбирането, че ромите и/или пътуващите общности са неразделна част от европейските и от националните общества.

Приема се, че въвеждането на преподаване на историята на ромите и/или пътуващите общности няма да изисква допълнителни учебни часове, а може да бъде включено в различни учебни предмети като история, гражданско или социално образование, литература, религия или етика, изкуства, музика или езици, и следователно би имало ограничено отражение върху бюджета, ако изобщо има такова.

Приема се също така, че преподаването на историята на ромите и/или пътуващите общности ще допринесе за по-нататъшното развиване на редица компетентности (демократично гражданство, права на човека, равенство между социалните полове, социални умения, межкултурно разбирателство и т.н.), необходими на учениците и студентите, а също така ще задълбочи разбирането на историческите и политическите събития и ще осигури диференцирана перспектива към обществените и културните явления.

Разработването на подходящи учебни материали би могло да се основава на съществуващи онлайн материали на Съвета на Европа и на други международни заинтересовани страни и следва да бъде контекстуализирано с оглед на ситуацията на национално равнище в тясно сътрудничество с представители на ромските и/или пътуващите общности.

II. Дефиниции

За целите на настоящата препоръка:

Антиромските нагласи са особена форма на расизъм, идеология, основана на расово превъзходство, форма на дехуманизация и институционален расизъм, подхранвана от историческа дискриминация, която намира израз, наред с други, в насилие, слово на омразата, експлоатация, стигматизиране и най-крещяща дискриминация².

Терминът „Холокост над ромите“ се използва в съответствие с настоящата практика в Съвета на Европа и със заключенията и препоръката на конференцията „Забравените гласове“, организирана от Европейския форум на ромите и пътуващите общности (ERTF) в сътрудничество със Съвета на Европа на 7 април 2016 г. в румънския парламент в Букурещ.

Настоящата препоръка не заема позиция по отношение на термина на ромски език, с който да се назовава Холокостът над ромите в съответните национални контексти. Заключенията на конференцията „Забравените гласове“ потвърждават съществуването на различни термини, използвани от ромите в различни части на Европа за обозначаване на Холокоста над ромите, като „Samudaripe(n)“, „Mudaripe(n)“, „Phar(r)aj(i)mos“, „Por(r)ajmos“ или „Kalí Traš“³. Националните органи могат да изберат най-подходящия езиков вариант/варианти на ромски език за целите на обучението по история на ромите в тясно сътрудничество с националните/местните ромски общности и учени. Важно е обаче учителите да знаят и да съобщават за съществуването на различни ромски термини, назоваващи Холокоста над ромите.

Преподаването на историята на ромите и/или пътуващите общности може да включва, когато е уместно, културата на ромите и/или пътуващите общности. То може да бъде обхванато в различни учебни предмети като история, гражданско или социално образование, литература, религия или етика, изкуства, музика или езици.

Терминът „учебни материали“ трябва да се разбира в широк смисъл като включващ учебници, планове на уроци, образователни ресурси със свободен достъп и цифрови педагогически материали.

Методите на преподаване, посочени в настоящия текст, включват, *inter alia*, неформално образование и извънкласни дейности, интерактивно преподаване, посещения на място, жива история и живи библиотеки, разказване на истории, социални медии, изложби, учебни посещения, обмени, събирания, обучение, работни форуми и семинари.

III. Принципи и предложени действия

1. При преподаването на историята на ромите и/или пътуващите общности и включването ѝ в националните учебни програми и учебни материали е необходимо:

- а. да се включва балансирано и контекстуализирано преподаване на историята на ромите и/или пътуващите общности, което да отразява както тяхното национално присъствие и историческия контекст, така и общата им история като народ, присъстващ в Европа от векове;
- б. да се включва информация за приноса на ромите и пътуващите общности за националните икономики, по-специално за търговията, металообработването и други занаяти, както и за животновъдството, и да се посочват различни аспекти от историята и културата на ромите и/или пътуващите общности като разказване на истории, литература, религия, музика и традиции, както и асиметричния социален напредък и неравния достъп до социални права, на които са били изложени;
- в. като се има предвид, че преподаването на история има интердисциплинарен характер, да се включва информация за историята на ромите и/или пътуващите общности в други учебни дисциплини като икономика, гражданско или социално образование, литература, религия или етика, изкуства, музика или езици;

² Европейска комисия срещу расизма и нетолерантността (ЕКРН), Обща политическа препоръка № 13 относно борбата с антиромските нагласи и дискриминацията срещу ромите, приета на 24 юни 2011 г.

³ „Samudaripe(n)“ или „Mudaripe(n)“ означават „избиване на всички“ и напомнят на еврейския термин „Shoah“ („унищожаване“). „Phar(r)aj(i)mos“ или „Por(r)ajmos“ означава „онова, което поглъща“ и може обаче да бъде обиден термин в някои варианти на ромския език. „Kalí Traš“ може да бъде преведен като „черна трагедия“ или „черен ужас“.

- г. да се осигурява — или в ситуации, в които държавата няма пряка отговорност на регионално и местно равнище, — да се насърчава преподаването на историята на ромите и/или пътуващите общности на местно равнище на всички ученици и студенти;
- д. в рамките на общата образователна рамка и инициативите за права на човека, равенство и/или борба с дискриминацията и като средство за борба с новите престъпления срещу човечеството, които биха могли да засегнат, *inter alia*, ромите и/или пътуващите общности, да се повишава осведомеността за антиромските нагласи като особена форма на расизъм и за отричането на статута им на жертви на Холокоста, като се подчертават историческите корени на тези предразсъдъци и техните последици за съвременното слово на омразата и насилието срещу ромите и/или пътуващите общности;
- е. да се дава възможност на представители на организации и/или общности на ромите и/или на пътуващите хора в сътрудничество със съответните училищни общности да се срещат с ученици/студенти, за да обсъждат и илюстрират определени аспекти от историята на ромите и/или пътуващите общности и да предоставят свидетелства;

2. При изготвянето и прегледа на учебни материали и методи е необходимо:

- а. да се разработват гъвкави учебни програми и интерактивни педагогически методи, които отчитат културните различия, насърчават многообразието и включват многостранен подход за показване на цялата сложност на историята и осигуряване на подход на споделена история;
- б. да се гарантира, че по-специално учебните програми по история или по гражданско образование отразяват начина, по който дейностите и нагласите на обикновените хора и на групите от хора са оформили историята на европейските общества;
- в. да се обръща внимание на историческите източници с цел борба с антиромските нагласи, словото на омразата, пропагандата и фалшивата информация;
- г. да се анализират и преразгледат учебните програми с конкретен фокус върху учебните програми по история, така че в общото преподаване на история да се включи съдържание, свързано с историята и културата на ромите и/или пътуващите общности;
- д. да се анализират и преразгледат настоящите учебници, за да се премахнат стереотипите, свързани с ромите и/или пътуващите общности; във връзка с преподаването на изкуство или литература от по-ранни периоди, в които се съдържат преносни изрази с антиромско звучене, да се разработят материали за контекстуализиране на такова съдържание като част от историята на антиромските нагласи и да се осигури критично разбиране на спорния характер на това съдържание, което трябва да се преподава само на студенти, способни на равнището на абстракция, необходимо за разбиране на текстовете като исторически документи;
- е. за да се осъществят двете горепосочени дейности, да се определят възможностите за включване на историята на ромите и на пътуващите общности в преподаването и обучението, като се актуализират и адаптират към конкретните национални условия, и да се изготви пътна карта за прилагане на преработените учебни материали и методи на обучение в сътрудничество с ромските и/или пътуващите общности и гражданското общество, академичните среди, институтите за обучение на учители и професионалните учителски организации;
- ж. да се използват съществуващи учебни, педагогически и изследователски материали, инструменти и публикации за историята на ромите и/или пътуващите общности, подготвени от международни заинтересовани страни като Съвета на Европа, Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA), ЮНЕСКО, Международния алианс за възпоменание на Холокоста (МАВХ), Фондация Shoah/Институт за визуална история и образование към Университета на Южна Калифорния (USC), Европейския ромски институт за изкуства и култура (ERIAN), Европейската асоциация на преподавателите по история (EUROCLIO) и други институции;
- з. да се подготвят допълнителни висококачествени материали за преподаване и обучение, които да са готови за употреба, в сътрудничество с гражданското общество и академичните среди на ромите и/или пътуващите общности, за да се надграждат и допълват наличните ресурси.

3. При преподаването за Холокоста над ромите и за други исторически преследвания е необходимо:

- а. то да представлява неразделна част от преподаването и изучаването на Холокоста, извършен от нацисткия режим и неговите съюзници, както и на други действия, извършвани срещу роми и пътуващи общности в цяла Европа, и да бъде допълвано с преподаване и изучаване на съответни епизоди от историята, в които ромите и/или пътуващите общности не са били жертви;
- б. да се използват положителни разкази за историята на ромите и/или пътуващите общности, като например техният принос към местното, националното и европейското културно наследство и активната роля на ромите, синтите и йенишите в антинацистките и антифашистките съпротивителни движения;
- в. освен специална тема, посветена на Холокоста над ромите, да се посочват, когато е уместно, другите значими форми на преследване на ромите и/или пътуващите общности в Европа (политики за борба с чергарството, нарушения на правата на родителите и на децата, насилствена асимилация, принудителна уседналост, принудителна стерилизация, политики за интерниране и депортиране и др.)⁴;
- г. във формалното и в неформалното образование да се включват дейности, свързани с възпоменанието за Холокоста над ромите, по повод на 2 август (Европейски възпоменателен ден на Холокоста над ромите) или на друга, по-подходяща за историческия контекст на съответната държава дата като местни годишнини и места, свързани с лишаване от свобода или депортиране на роми в концентрационни лагери, както и с учебната година.

4. При дейностите по обучение е необходимо:

- а. с участието на експерти и университетски преподаватели по история и култура на ромите да се осигурява подходящо обучение на учители, педагози, директори на училища, служители на министерствата на образованието и при необходимост, на друг педагогически персонал, за да им се предоставят знания за историята на ромите и/или пътуващите общности;
- б. в първоначалното и по-нататъшното обучение на учителите да се въведе задължителна и системна подготовка в областта на обучението, основано на компетентност, межкултурното образование/диалог и модулите за многообразието.

5. При извънкласните дейности е необходимо:

- а. да се повишава осведомеността на обществеността като цяло и по-специално на младото поколение относно историческото присъствие на ромите и/или пътуващите общности в Европа и техният принос за местната, националната и европейската история;
- б. да се включват дейности за отбелязване на значими дни за ромите като 8 април (Международен ден на ромите), 16 май (ден на ромската съпротива), 2 август (Европейски възпоменателен ден на Холокоста над ромите) и 5 ноември (световен ден на ромския език) или всякакви други подходящи дати в съответния национален контекст;
- в. да се подкрепя участието на ученици/студенти в учебни посещения на места, посветени на историята и културата на ромите и/или пътуващите общности, с акцент върху възпоменателните обекти и музеи⁵.

6. При изследванията на историята на ромите и/или пътуващите общности е необходимо:

- а. при възможност те да се насърчават чрез субсидии или други стимули за академичната общност, изследователските центрове и културните институции; да се обръща специално внимание на историческите документи и артефакти, свързани с културата на ромите и/или на пътуващите общности, които да бъдат включвани в съществуващите сбирки от документи, както и на събирането на свидетелства, особено по отношение на периода на Втората световна война и традиционния начин на живот;
- б. те да бъдат достъпни онлайн и лицензирани за използване за образователни цели.

7. В националното и международното сътрудничество в областта на историята на ромите и/или пътуващите общности е необходимо:

⁴ Вж. Информационни брошури на Съвета на Европа относно историята на ромите на адрес www.coe.int/education/roma.

⁵ Някои музеи като Лувъра и Прадо организираха специални изложби, свързани с присъствието на роми в картини, скулптури и др. в рамките на проект на Съвета на Европа, озаглавен „Изобразяване на роми в колекциите на големи европейски музеи“.

- а. да се постигне целенасочено, устойчиво и ефективно сътрудничество между съответните национални заинтересовани страни, като се отделя специално внимание на учителите и педагозите, както и на международните организации и академичните среди, работещи в областта на научните изследвания и насърчаването на знанията за историята и културата на ромите и/или пътуващите общности, и да се подкрепя сътрудничеството с MABX, за да се насърчава образованието и възпоменанието за Холокоста над ромите;
- б. да се включват трансгранично сътрудничество в областта на културата и партньорски обмен на опит относно преподаването на историята на ромите и/или пътуващите общности, както и да се споделят (и при възможност да се адаптират) съществуващите инструменти, материали и публикации;
- в. да се привличат неправителствени организации (НПО), по-специално ромски и/или на пътуващите общности, особено действащите в областта на образованието, за да могат те да играят активна роля за повишаване на осведомеността за историята на ромите и/или на пътуващите общности както сред широката общественост, така и сред самите роми и/или хора от пътуващите общности, които понякога може да не са запознати със собствената си история;
- г. да се насърчава включването на преподаването на история на ромите и пътуващите общности в работата на национални и международни НПО като EUROCLIO⁶ или федерацията Europa Nostra⁷.

⁶ Вж. <https://euroclio.eu/>

⁷ Вж. <https://www.europanostra.org/>